

U POTRAZI ZA JEVREJSKIM BEOGRADOM

U POTRAZI ZA JEVREJSKIM BEOGRADOM

Kada bi neki stranac koji se našao u Beogradu upitao svoje domaćine da li postoji „jevrejski Beograd“, oni bi se verovatno zbunjeno pogledali, odmahnuli glavama i rekli da nikada nisu čuli za tako nešto. U pomoć bi jedino mogao da im pritekne neki stariji komšija koji bi rekao da su Jevreji nekada živeli na Dorćolu, ali da ne zna šta se sada sa njima događa i da li ih uopšte više ima u Beogradu.

Međutim, istorijski gledano jevrejsko prisustvo u Beogradu je veoma vidno i potvrđuje da je u periodu do Drugog svetskog rata u Beogradu postojala znatno veća jevrejska zajednica. U stvari, obično se uzima 1521. godina kao početak jevrejskog prisustva u Beogradu, jer od te godine oni se redovno pominju u popisima stanovništva, hronikama i raznim dokumentima. Od tada do danas, dakle, gotovo pet stotina godina, jevrejska

---

Ploča sa natpisom,
Jevrejska ulica
na Dorćolu

A black rectangular street sign with a white border is mounted on a wall. The wall's surface is heavily damaged, with large sections of light-colored plaster peeling away to reveal a darker, textured substrate. The sign features the text "УЛИЦА" on the top line and "ЈЕВРЕЈСКА" on the bottom line, both in white, bold, uppercase Cyrillic letters.

УЛИЦА
ЈЕВРЕЈСКА

zajednica je neprekidno prisutna u Beogradu.

Jedan od pokazatelja brojnijeg, ali i uticajnog prisustva Jevreja u Beogradu jeste i veliki broj ulica nazvanih po istaknutim jevrejskim ličnostima, umetnicima i stvaraocima. Na primer, u Beogradu postoje ulice koje nose imena poznatih pisaca, kao što su Danilo Kiš, Hajim Davičo, Oskar Davičo, Stanislav Vinaver; slikara Alekse i Marka Čelebonovića i Leona Koena, te raznih drugih ličnosti, kao što su braća Baruh, Moše Pijade, Geca Kon zatim rabin Jehuda Alkalaj, preteča cionizma, te Dr. Hugo Klajn i glumica Rahela Ferari. Ukupno u Beogradu ima sedamnaest ulica nazvanih po Jevrejima koji su na razne načine doprineli razvoju srpskog društva i kulture.

Na mapi Beograda lako mogu da se odrede tri glavne tačke „jevrejskog Beograda“. To su Jevrejska opština Beograd (u Ulici Kralja Petra I 71a/II), sinagoga „Sukat Šalom“ (Ulica Maršala Birjuzova 19) i jevrejsko groblje (Ulica Mije Kovačevića 1). Na simboličan način te tri tačke zapravo opisuju životni ciklus beogradskih Jevreja: od rađanja, preko saznavanja svog identiteta, do okončanja životnog puta. Četvrtu tačku, koja povezuje jevrejsku zajednicu u Beogradu i Srbiji sa istorijom predstavljaju ostaci logora na Starom Sajmištu iz kojeg je oko 7.000 Jevreja, uglavnom žena, dece i starijih osoba, odvezeno

---

Spomenik stradalima u nacističkom logoru na Starom sajmištu u II svetskom ratu

NA PROSTORU STAROGA SAJMIŠTA NEMAČKI
GESTAPO OSNOVAO JE 1941 GODINE LOGOR
"SAJMIŠTE", U KOME JE, UZ POMOĆ DOMAĆIH
IZDAJNIKA, SVIREPO MUČENO I UBIJENO PREKO
40.000 LJUDI IZ SVIH KRAJEVA NAŠE ZEMLJE.

PREDSEDNIŠTVO MO
UBNOR-A
I DPO MZ ST. SAJMIŠTE

i usmrćeno u pokretnoj gasnoj komori početkom 1942. godine. Većina jevrejskih muškaraca je streljana pre toga u znak odmazde za ubijene nemačke vojnike, tako da je samo mali broj muškaraca dospao u logor na Sajmištu.

Ta četvrta tačka, logor na Sajmištu, označava mesto gde se istorijska vertikala jevrejskog prisustva u Beogradu spaja sa današnjim trenutkom. Istorijski podaci navedeni u prvom delu ove publikacije objašnjavaju kako je došlo do tragičnog smanjivanja broja članova jevrejske zajednice, čiji se broj poslednjih godina ustalio na oko 1300, s tim što ta brojka uključuje ne samo Jevreje, već i njihove bračne drugove nejevrejskog porekla.

Više spomenika u Beogradu takođe ukazuje

na tragična ukrštanja istorijskih ravni koja su uvek među svojim žrtvama imale i veliki broj članova jevrejske zajednice. Nekada su, na primer, jevrejski žitelji Beograda uglavnom živeli na Dorćolu i do Drugog svetskog rata taj deo Beograda se doista mogao nazvati jevrejskim. Maestralna skulptura vajara Nandora Glida, koja se nalazi na Dorćolu, podseća na njihovo prisustvo, odnosno, simbolično popunjava prazninu njihovog odsustva. Podjednako uzbudljiv je i rad Bogdana Bogdanovića na Jevrejskom groblju u Beogradu, spomenik sa kojim posetilac doživljava potresnu identifikaciju dok prolazi kroz njega i dospeva na sam kraj

---

Spomenik jevrejskim žrtvama nacističkog genocida u Beogradu i Srbiji 1941-44. Dunavski kej, Dorćol

groblja, na neki čudesan način obnovljen i bogatiji za jedno neobično iskustvo. Na istom groblju podignut je i spomenik Jevrejima palim u Prvom svetskom ratu, delo arhitekta Samuela Sumbula, kao i niz drugih spomenika.

U pomenutom trouglu u Beogradu nalazi se i većina stanbenih i poslovnih zgrada koje su projektovali jevrejski arhitekti. U prvoj od njih, u zgradi koju je projektovao arhitekta Sumbul, u Ulici Kralja Petra I, smeštene su tri glavne institucije jevrejske zajednice u Beogradu i Srbiji. Na prvom spratu je Jevrejski istorijski muzej, sadašnje prostorije Jevrejske opštine Beograd su na drugom spratu, dok se Savez jevrejskih opština Srbije nalazi na trećem

spratu. Velika zgrada sa bogato dekorisanom fasadom vizuelno je povezana sa jednim drugim Sumbulovom delom, sa zgradom „Oneg Šabata“ u Jevrejskoj ulici. Bogate dekoracije, neobičajene za beogradske zgrade, i danas privlače poglede prolaznika.

Nedaleko od zgrade Jevrejske opštine Beograd, na uglu ulica Kralja Petra I i Knez Mihailove, počinje zgrada Zadužbine Nikole Spasića, koju je projektovao Josif Najman. Pre Drugog svetskog rata to je bila najveća kolektivna stambena zgrada u Beogradu sa 38 stanova i 4 trgovine, i jedna je od najlepših zgrada u Knez Mihailovoj ulici. Arhitekta Josif Najman projektovao

---

Spomenik Jevrejima žrtvama fašizma,
rad Bogdana Bogdanovića
na Jevrejskom groblju

je niz javnih građevina u Beogradu između 1930. i 1939. godine, uključujući Kovnicu novca, Trgovačku akademiju i Opštinsku štedionicu.

Ako sada nastavimo dalje, u pravcu beogradske sinagoge, nailazimo na Hotel „Palas“ na Topličinom vencu koji je delo Talvija Leona. Hotel je podignut 1927. godine kao luksuzan ugostiteljski objekt i zadržao je svoj ugled sve do današnjih dana. Odatle se brzo stiže u Ulicu maršala Birjuzova u kojoj se nalazi sinagoga koju je najverovatnije projektovao Milan Šlang, sin rabina Ignjata Šlanga, autora knjige Jevreji u Beogradu, objavljene 1926. godine.

Uvučena u dvorište i zaklonjena drvećem, beogradska sinagoga je na neki način sakrivena od očiju javnosti. Zbog toga

je nepoznata mnogim stanovnicima Beograda koji se iznenade kada čuju da se ona nalazi u samom centru, nedaleko od hotela „Majestic“. Sinagoga je u periodu posle Drugog svetskog rata uvek bila aktivna, ali u nju je odlazio samo mali broj starijih vernika. Sinagoga sada ima znatno veću ulogu u radu Jevrejske opštine Beograd, premda je njena aktivnost sputana ograničenim fondovima. Pored redovnih službi koje se održavaju petkom i subotom, kao i za sve jevrejske praznike, u sinagogi se održavaju razni kursevi i predavanja iz judaizma, u toku je i kurs za hazanut, dok košer kuhinja radi od ponedeljka do petka. Sinagoga bi mogla

---

Detalj sa zgrade Jevrejske opštine Beograd (JOB) u ulici Kralja Petra I 71a

u većoj meri da dopinese jevrejskoj zajednici u Beogradu, ali za potpuno zadovoljavanje potreba jevrejske zajednice trebalo bi u nju znatno više ulagati, pogotovo što je to sada mesto gde se sreću pripadnici raznih generacija vernika.

Na trenutak ćemo se prebaciti u Zemun koji je jevrejska priča za sebe i koji je danas ponosit deo Beograda. Tu je preživela još jedna zgrada sinagoge koja se na žalost ne koristi u svetovne svrhe. Nalazi se u ulici Rabina Alkalaja u središtu starog jezgra Zemuna. Rabin Jehuda Alkalaj, potomak Sefardskih Jevreja proteranih iz Španije, bio je pedeset godina rabin u Zemu. On se smatra za pokretača ideje o povratku Jevreja u Palestinu koju je nastavio Teodor Hercl, osnivač

modernog cionističkog pokreta a čija je porodica poreklom iz Zemuna. Kuća u kojoj su se rodili deda i otac Teodora Hercla se nalazu u sadašnjoj Gundulićevoj 17 koja je u neposrednoj blizini Zemunske sinanoge.

U nastavku našeg kretanja kroz Beograd, a sledeći jednu od stranica imaginarnog trougla, naići ćemo na nekadašnji Dom inženjera i arhitekata u Ulici kneza Miloša, podignut prema projektu Miše Manojlovića (Beograđanina jevrejskog porekla) i Isaka Azriela. Zgrada i danas pleni svojim modernim izgledom i čistim arhitektonskim rešenjima. Manojlović i Azriel, kao i niz drugih arhitekata, autori su brojnih drugih građevina širom

---

Zgrada Zadužbine Nikole Spasića,
delo arhitekta Josifa Najmana
iz 1930. godine

ЗАДУЖБИНА НИКОЛЕ СПАСИЋА

Beograda, ali za njihovo razgledanje nemamo dovoljno vremena.

Nažalost, vremena svi imamo sve manje, što je znak užurbanosti našeg doba, užurbanosti koja ne pokazuje nameru da se malo smiri. Manjak vremena ostavlja posledice na razne načine, a jedna od tih posledica je da imamo sve manje vremena za čitanje, što je prava šteta jer bi samo za dela autora jevrejskog porekla iz Srbije trebalo otvoriti jednu posebnu biblioteku. U stvari, gotovo je neverovatno kako je jedna tako mala jevrejska zajednica kao što je jevrejska zajednica u Srbiji dala toliko veliki broj pisaca, među kojima su Stanislav Vinaver, Žak Konfino, Julija Najman, Aleksandar Tišma, Đorđe Lebović, Danilo Kiš, Ana Šomlo, Judita Šalgo, David Albahari, Gordana

Kuić, Ivan Ivanji, Filip David i mnogi drugi. Većina tih autora nalazi se u samom vrhu srpske književnosti, a mnogi od njih su nagrađeni najznačajnijim književnim nagradama.

Slično je i kada je reč o drugim oblastima umetničkog izražavanja svugde ćemo naići na veliki broj umetnika jevrejskog porekla, među glumcima (Nada Blam, Jelisaveta Seka Sablić, Predrag Ejdus), muzičarima (Sandra Belić, Andrija Preger, Miša Blam), likovnim umetnicima (Nandor Glid, Radovan Hiršl).

Detalj fasade Hotela Palas
na Topličinom vencu, delo
Talvija Leona iz 1927.

Ovde je zgodna prilika da se ukaže na činjenicu da je jevrejska zajednica u Srbiji najvećim delom svetovna zajednica koja veruje u značaj jevrejske tradicije ali i da podržava pravo svakog pojedinca na izbor svog religijskog opredeljenja. U vremenu koje dolazi verovatno će sve veći broj mladih pokazivati interesovanje da tradiciju slede u okviru religijske pripadnosti, što nailazi i na podršku upravnih tela Jevrejske opštine Beograd, s tim što je za dalji razvoj u tom pravcu potrebno obezbediti znatna sredstva za formiranje strukture koja je neophodna da bi pripremila mlade za lakše ulaženje u svet religije i tradicije. Pritom

pomišljamo na jevrejsko zabavište, jevrejsku školu, redovno učenje hebrejskog, te na funkcionisanje svih ostalih tela i organizacija (dobrotvorne ustanove, pogrebna društva i dr.) koje jednu jevrejsku zajednicu čine kompletno jevrejskom.

Uprkos nedostatku sredstava, u Jevrejskoj opštini u Beogradu odigravaju se značajni programi, posvećeni obrazovanju, umetničkom izražavanju, socijalnom radu i očuvanju tradicije. U prostorijama opštine održavaju se, na primer, časovi hebrejskog i španskog jezika, kao i časovi folklora, priređuju se kulturno-umetnički programi sa jevrejskim sadržajem i radi klub „Zlatno srce“ za

---

Unutrašnjost sinagoge Sukat Šalom,
podignute 1926. godine,
Maršala Birjuzova 19

שירת מרים

druženje starijih članova. Tu je i hor „Braća Baruh“, jedan od najboljih horova u Srbiji, pozorište „Kralj David“, zatim obeležavanje i proslava svih jevrejskih praznika, a posebna pažnja se posvećuje održavanju jevrejskog groblja.

Iako je tokom poslednjih dvadesetak godina mnogo toga učinjeno, Jevrejsku opštinu Beograd očekuje još veliki rad na približavanju zajedničkim standardima jevrejskih opština u Dijaspori. Naravno, jedna od lepota svetske jevrejske zajednice jeste upravo raznolikost i velike razlike između pojedinih segmenata. I Jevreji u Beogradu su nekada nosili tursku odeću, da bi kasnije počeli da se oblače kao pripadnici građanskog sloja u Srbiji. Međutim, spoljašnje razlike nisu

toliko važne koliko je to važno za unutrašnje sličnosti. Moglo bi se reći da u godinama koje dolaze Jevrejsku opštinu Beograd očekuje putovanje koje vodi unutra, u dubine čovekovog bića i duše. Velik je to put i ne može se ostvariti samo sredstvima Jevrejske opštine Beograd. Zato vam se i obraćamo, računajući na vaše razumevanje i verujući u tradicionalnu jevrejsku solidarnost. Ukratko rečeno, Jevrejska opština Beograd želi da raste i napreduje, a ne da stagnira. Mi ne želimo da postanemo neko drugi, već da ostanemo i budemo ono što doista jesmo.

Detalj spomenika Jevrejima
žrtvama fašizma i palim borcima u
I svetskom ratu, Jevrejsko groblje

David Albahari
U POTRAZI ZA JEVREJSKIM BEOGRADOM

Izdavač:
Jevrejska opština Beograd
Kralja Petra 71a/2
www.jobegrad.org

Za izdavača:
Jakov Alba

Izvršni urednik:
Ivan Hercl

Saradnik na tekstu:
Ivan Hercl

Dizajn:
Vladimir Zagorac

Štampa:
Lion

Tiraž:
500 primeraka

Beograd, 2012.

Sponzorisao Vlatacom

Naslovna strana:
detalj fasade sinagoge Sukat Šalom,
jedine aktivne jevrejske
bogomolje u Srbiji